

דף צז

'ממתין לה עד זמן אכילה והדר עביד לה מריקה ושטיפה' – נחלקו הראשונים אם הכוונה למרק ולשטוף בטרם נעשה נותר, או עיקר זמן מריקה ושטיפה הוא לאחר שעבר זמן האכילה [אלא שאם מרק קודם לכן, הועיל לו שלא יצטרך שוב למרק ולשטוף]. ע' בתוס' כאן וברמב"ם וראב"ד הל' מעשה הקרבנות ה, יד. וע' בחדושי הגר"ח שעל הש"ס בבאור השיטות.
וע"ע בהרחבה בחזו"א (קמא לו), בגדרי מצות שבירה ומריקה ושטיפה. וע"ע בשו"ת אבני נזר (או"ח שסז), ובספר פאת ים (ז).

'הוה אמינא חולין הוא דמבטלי קדשים, דלאו מינייהו, אבל קדשי קדשים וקדשים קלים אימא לא' – על ענין חולין וקדשים אם נידונים כשני מינים לענין חציצה, כלאים ושאר הלכות – ע' במה שפלפל בשו"ת דובב מישרים ח"א סו, ג; ח"ב לו.

(ע"ב) 'יכול נגע במקצת חתיכה יהא כולו פסול, תלמוד לומר יגע – הנוגע פסול...' – מה שעלה על הדעת לאסור הכל אף על פי שלא נבלע בכולו – שהרי נאמר כל אשר יגע בבשרה. ובתחילה הוה אמינא כל מגע אוסר, אפילו בלא בליעה כלל, ולמדנו מבבשרה שאינו אוסר אלא בבליעה, ועדיין יש מקום לומר שאם נגע ונבלע במקצת נאסר הכל, קמ"ל מיגע – אין נאסר אלא מקום מגעו (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א קעו).

ונראה שממשעות 'בבשרה' הוה אמינא אפילו נבלע במקצת, וכדרך שדרשו לעיל (צו: 'זאם בכלי נחושת בושלה' – ואפילו במקצת כלי.

שיטת הרשב"א (בח"א רסד) שמדובר כאן בחתיכה כחושה שאין בה שומן המפעפע, הלכך אינה אוסרת אלא מקום מגעה, כדי קליפה. ואולם יש סוברים שהוא הדין בחתיכה שמנה, היות והחתיכות מונחות זו בצד זו ולא זו על גבי זו – אין נאסר אלא מקום מגען (כן דעת השואל בשו"ת הרשב"א שם, וכ"ד הסמ"ג רה). והלכה כדעה ראשונה (פוסקים, יו"ד קה, ג). ורש"י כאן פרש שמהתך שומן חטאת על צלי של שלמים.
ואולם אם חתיכה אחת צוננת, כתב הרמ"א (שם) שאין נאסר אלא מקום מגעה בלבד. ומהרש"ל החמיר כשחתיכת האיסור חמה – שאוסרת את כל החתיכה השניה (וע' ש"ך וט"ז שם).

'אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח. ואמאי, נייתי עשה ולידחי את לא תעשה?' – התוס' הקשו הלא עובר על ה'לאו' לפני שמקיים ה'עשה', וכל שאינם באים בזמן אחד אין עשה דוחה ל"ת?

ובפסקי התוס' מובא לתרץ, כיון שאין אפשרות לקיים העשה ללא עבירת הלאו מקודם לכן – הרי זה כמו 'בעידניה', ודוחה. וכ"כ כמה ראשונים [והוא חידוש גדול בעינינו]. משנה למלך הל' קרבן פסח י, א].
ואולם יש שנראה מדבריהם שחולקים על סברא זו.

א. שיטת ומו"מ בענין זה, ע' תוס' חגיגה ב: ד"ה לישא, טורי אבן ועוד; חדושי הגרעק"א כאן; בית הלוי ח"א א; המאיר לעולם א; מהר"ץ חיות ביצה ה; הגהות ר"ב פרנקל תאומים שבסוף המסכת; אבני נזר או"ח תקלה, ט ואה"ע ב, כה; חדושי הגרז"ר ח"ב סז, ג; שיעורי ר' שמואל ב"ב יג; חדושים ובאורים ובהים יג, כו.
ב. ע' בתוס' הרשב"א שפירש הסוגיא בפסחים שאין הכוונה לדחית עשה לל"ת ממש, אלא שחזר והקשה מסוגיתנו שלמדנו מזה שאין עשה דוחה ל"ת בקדשים. 'ונסתלק רבי בגמגום'. ע"ש.

ושמא יש לומר שהדעה הסוברת שנחשב 'שלא בעידניה' אף בכגון זה, תפרש דברי הגמרא בעצמות הפסח הרכות, ששוברן בשיניו בו בזמן שאוכל המוח, הלכך הוה בעדניה.
ג. בפסחים זה. מבוארת דעת תנאים שאינה מצריכה לימוד מיוחד לדין זה. ויש לומר שלפי דעה זו אין מקום לדחית עשה ל"ת משום דלא הוי בעידניה (ועע"ש בר"ח ובצל"ח).

מו"מ נוסף בנוגע לשאלת הגמרא 'ניתי עשה ולידחי את לא תעשה' ולתירוצי האמוראים – ע"ע:
שו"ת מהרי"ק קלט ו – אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש משום חומרת לאו שבמקדש (וע"ע בשעה"מ הל' נדרים, המסומן בסמוך).
שער המלך יסוה"ת דף ב, ד – אכילה שלא כדרך).
שם נדרים דף ג, ג – האם עשה דוחה ל"ת כשבא הדבר ע"י פשיעתו (וע"ע במצוין בסמוך); האם רב אשי סובר שעשה דוחה ל"ת שבמקדש (וע"ע בזה טורי אבן ר"ה כח; נודע ביהודה תנינא אה"ע סו"ס קמא; הר צבי כאן; חדושי ר' עזריאל – יבמות ה על תד"ה כולה; אור שמח – תמידין ב, ו).
בית הלוי ח"א ב, ז ובח"ב י, ה – שיעור אכילה במצות אכילת קדשים; דחיית איסור דם. (וע"ע שאג"א צו; מנ"ח קלד; הר צבי כאן).

דברי אמת דף פה, ג – האם הלכה כרב אשי או כרבא. (וע"ע בשעה"מ הל' נדרים הנ"ל).
טורי אבן ר"ה כח – עשה שבמקדש דוחה ל"ת דעלמא; כשבא ע"י פשיעה. (ע"ע בשעה"מ הנ"ל, ובחדושי הגרו"ר בענגיס ח"ב י, ג הערה 3).

חדושי ר' עזריאל הילדסהיימר – יבמות ו. – על מצות עשה באכילת קדשים קלים; עשה שאינו שוה בכל. ועע"ש דף י. –
'חדושי הגר"ח על הש"ס' קנו – עשה הדוחה לאו בשתי חתיכות. וע"ע בטורי אבן ר"ה כח; חדושים ובאורים זבחים יג, יט. וע"ע במצוין בב"ב יג).

חזון איש (קמא לו, יב) – האם יש לאו משום 'טעם כעיקר'; מין במינו; עשה דשריפת קדשים אינו אלא בממשות ולא בטעם. וע"ע בשפת אמת כאן).

קהלות יעקב זבחים מו, יג – צ"ע לשיטות שטעם כעיקר הופך את ההתר להיות כאיסור, הלא לכאורה אין עשה דאכילה קיים בקדשים פסולים

'אלא דסכין. ועולה גופה מנלן, דכתיב וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת... – ממשמעות דברי הרמב"ם בפירושו למשנה (בעירובין י, יד) גבי כהן שלקה באצבעו, נראה שאסור שתהא חציצה בין הכהן לסכין. ותמהו, הלא שחיטה לאו עבודה היא?
ויש לומר כיון שלמדנו להצריך כלי מויקח את המאכלת, הרי שצריך כאן 'קידחה' ללא חציצה, וכמו בלולב דכתיב ולקחתם לכם, ולא משום ענין עבודה (עפ"י זכר יצחק ח"ב מה, ג – 'מפי השמועה').

*

'אין עשה דוחה את לא תעשה שבמקדש' –

'הרמב"ן פרשת יתרו ביאר טעם דעשה דוחה לא תעשה, דאף דלא תעשה חמור, זה במי שעושה מדעת עצמו, אם כן העושה מעשה וממרה, גדול חטאו ממי שאינו עושה מעשה ואינו מקיים רצון הש"י. אבל מי שעושה מרצון הש"י, אם אנו נשקול במאזני צדק מה עדיפא טפי, אם לעבור הלא-תעשה או לקיים העשה, על זה אמרין דהעושה מעשה מראה אהבה להמצוה הש"ית, ומי שמונע מעשות לא תעשה הוא בגדר ירא, וגדול מדת האהבה מהיראה אצל הש"י, לכן

עדיפא שתדחה העשה לל"ת, כיון שמה שלובש כלאים בציצית אין זה מצד המרי רק מצד ציווי השי"ת ללבוש גדילים, אבל כשעושה נגד רצון השי"ת, ודאי גדול הממרה ועונושו חמור ממי שמתעצל ואינו עושה מצוה. זה ביאור דבריו.

ולפי זה אתי שפיר דבמקדש שהשכינה שורה, ועשה נסים נעשו, ומרוב ההרגל של האדם בדביקות להשי"ת נקל למצוא מדת האהבה, לכך הזהירה תורה וממקדשי תיראו, ששם נקל לבעוט ולטור מדת הפחד מהאדם. ולכן אין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש, כי בעניני המקדש שם גדול התועלת מהיראה לבלי עשות מה שהזהירה תורה, מהתועלת ממה שיעשה האדם מה שצותה תורה....' (מתוך משך חכמה פר' ברכה לדיב).

דף צח

מה אשם אין שפיר ושליא קדוש בו... קסבר... ודנין אפשר משאי אפשר – ומחלוקת תנאים יש בדבר. ולכך רבי עקיבא דרש בסמוך ההקש לאשם לענין אחר, כי לשיטתו (במנחות פב) אין דנים אפשר משאי אפשר. [ואף בהקש סובר רע"ק שאין דנים אפשר משא"א, כל שלמדים בהקש דברים אחרים. עתוס' בכורות נו. ד"ה ומה. וע"ע יוסף דעת מנחות פג.].

אכן נראה שבגוף הדין שאין שפיר ושליא קדושים [לענין הקרבת חלב ושתי כליות כפרש"י] – מודה ר' עקיבא, אלא שנלמד הדבר ממקום אחר וכמו שכתב רש"י במנחות. וכן להלכה אנו נוקטים כדעת האומר אין דנין אפשר משאי אפשר ואעפ"כ פסק הרמב"ם (מעשה הקרבנות א) ששפיר ושליא אינם קדושים (עפ"י קרן אורה).

מה מלואים מותריהן בשריפה ואין בעלי חיים במותריהן, אף כל מותריהן בשריפה ואין בעלי חיים במותריהן – מכך שצריך לימוד מיוחד על כך שמותרות בעלי חיים אינם בשריפה, נראה שהמדובר על חטאות המתות, ולמדים ממילואים שדינן בקבורה ואין צריך שריפה. אבל שאר קרבנות, הלא דין מותרותיהן ידוע ממקומות אחרים, ברעיה או בהקרבה בתורת קרבן אחר.

ונראה שהלימוד ממילואים הוא מהכתוב שם והנותר בבשר ובלחם באש תשרפו – משמע דוקא אלו ולא בעלי חיים (עפ"י קרן אורה. וע' גם רש"י כת"י ורבנו גרשום – מנחות פג. ושפת אמת שם).

יש להעיר שרש"י במנחות פג. פרש שהלימוד הוא שדינן ברעיה – כשהפריש שתי חטאות לאחריית.

(ע"ב) דם עולה למטה ודם חטאת למעלה – מאי, משום נוגע הוא והא נוגע, או דלמא משום בלוע הוא והא לא בלוע? הדר פשטה דאין טעונין כיבוס' – האחרונים ז"ל (ע' חק נתן לעיל צג מהמרכבת המשנה, וכ"כ בהגהות מצפה איתן שם ובשאר מפרשים. וע"ע שו"ת דובב מירשים ח"א נ; קיב) דנו על הזיקה שבין דברי רבא אלו עם ספקו של רמי בר חמא לעיל (צג) אודות בגד טמא שניתז עליו מדם החטאת, האם דנין טומאה שבאותה שעה מטומאה קדומה אם לאו. והלא אם חיוב כיבוס חל רק על הבליעה, לעולם נידון כטומאה קדומה, שהרי מיד בשעת הגעת הדם לבגד נטמא הבגד, ודין כיבוס לא חל אלא בבליעה.

ויש שכתבו שאכן מחלוקת יש בדבר, ורמי בר חמא דלעיל סובר שהנגיעה מחייבת בכיבוס ולא בבליעה. [ובזה פלפלו לישב דברי הרמב"ם שלא פסק כסוגיא דלעיל, לפי שפסק כרבא שהחיוב חל בבליעה,

דף צו

- קנת. א. כלי שבישלו בו קדשים – מתי חייבים למרקו ולשוטפו? ומה הדין ברגלים?
 ב. מהי 'מריקה' ומהי 'שטיפה'?
 ג. חולין שנתבשלו עם קדשים, וכן קדשים קלים עם קדשי קדשים – מה דינם?
 ד. רקיקים או חתיכות קדשים שנגעו במאכלים אחרים – מה דין המאכלים?
 ה. האם 'עשה' דוחה 'לא תעשה' שבמקדש?

א. כלי שבישלו בו קדשים, מריקתו ושטיפתו עד זמן אכילת אותם הקדשים שבושלו בו. כך היא הגרסא לפנינו, והכוונה קודם שיעשה נותר. ואולם יש גורסים 'ממתין להם כל זמן אכילה', לומר שימרק וישטוף לאחר תום זמן האכילה (תוס'; ראב"ד מעה"ק ח, ד).
 רבי טרפון אומר: ברגל, היות ומבשלים בו תדיר, הרי כל יום שמבשל בו שלמים נעשה גיעול לחברו, הלכך אין טעון מריקה ושטיפה אלא לאחר הרגל.

ב. לדברי רבי, מריקה ושטיפה שניהם בצונן, ונעשים לאחר הגעלה ברותחין כשאר איסורים. המריקה מבפנים והשטיפה מבחוץ (כפרשי". והרמב"ם מפרש: שתי רחיצות הן).
 וחכמים אומרים: מריקה בחמין שטיפה בצונן.

אפשר שגם לרבי הגעלה בחמין מעיקר המצוה היא וצריכה להעשות בעזרה. ואפשר שגם לחכמים צריך מבפנים ומבחוץ. ולפי"ז אין ביניהם אלא משמעות דורשין. וצ"ע (עפ"י חז"א לו, ד. וע"ע בחדושי הנצי"ב שדן אם מריקה בחמין היינו הגעלה ברותחין).

דין שפוד ואסכלא – ע' ע"ז עו.

ג. בישל בכלי קדשים וחולין או קדשי קדשים וקדשים קלים; אם יש בקדשים החמורים כדי ליתן טעם בחולין או בקדשים הקלים – הרי הכל נאכל כפי חומרות הקדשים החמורים. והכלים של אותם חולין טעונים מריקה ושטיפה. ואם היו קדשים פסולים – גם החולין נעשו כמותם, ופוסלים במגעם את כל הנוגע בהם שבלע מהם, ככל דיני הקדשים.
 אין בהם בנותן טעם – דינם כשהיה.

ד. נגיעת רקיקין או חתיכות קדשים וחולין, או קדשי קדשים בקדשים קלים; –
 אם היא נגיעה שאינה מבליעה – אינה כלום (בבשרה). נגיעה המבלעת – נעשה מקום הנגיעה והבליעה כדין הקדשים לכל דבריהם, אך אין החתיכה כולה נאסרת (יגע בבשרה). וחותר את מקום הנגיעה והשאר מותר.

מלבד אם הבליעה מפעפעת בכל החתיכה, כגון דברים שמנים וכד' (פוסקים).

גידים ועצמות קרנים וטלפים – אינם אוסרים.

ה. רבא אומר: אין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש. (ולמד זאת מאיסור שבירת עצם בפסח, הגם שיש בתוכה מוח). ולדברי רב אשי אין מקור לכלל זה ('א שלדעתו עשה דוחה ל"ת במקדש).

דף צז – צח

קנט. אלו הלכות הוזכרו בסוגיא, הנלמדות מהיקש מהקרבנות להדדי – זאת התורה...?

מה עולה טעונה כלי, כלומר סכין שחיטה (ויקח את המאכלת), אף כל טעון כלי. [וכן מוזק לקבלת הדם, מפורש בעולה ושלמים, ולמדים לשאר הקרבנות].

מה מנחה אינה נאכלת אלא לזכרי כהונה, אף כל קדשי קדשים נאכלים לזכרי כהונה – לאתויי שלמי ציבור. [בחטאת ואשם כבר מפורש בהם כל זכר בכהנים]. ויש תנא הדורש לשלמי ציבור ממקום אחר (ויש הדורש זאת מהקש שלמי ציבור לחטאת. עתוס'). משמו של רבי עקיבא דרשו: מה מנחה מקדשת בבלוע אף כל הקדשים כן.

מה חטאת מקדשת בבלוע (כל אשר יגע בבשרה יקדש), אף כולם כן [והוצרך לכתוב גם במנחה וגם בחטאת דין זה, כמבואר בגמרא]. משום רבי עקיבא אמרו: מה חטאת אינה באה אלא מן החולין (ולא ממעשר וכיו"ב שנאמר והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו), אף שאר הקדשים כן. וכן יש מי שדורש מכאן עשיה בימין בכל הקרבנות (שבחטאת נאמר כהונה ואצבע, וכל מקום שנאמר אלו הרי זה בימין).

מה אשם אין שפיר ושלמי קדוש בו (לפרש"י (כ"כ התוס' בדעתו. וע' במפרשים): אין החלב ושתי הכליות של שליל שבמעיהם קרבים למזבח, אבל הוולדות עצמן קדושים. לתוס': הוולדות חולין גמורים במעי אמן, לדעה זו). תנא משום רבי עקיבא: מה אשם עצמותיו מותרים (לעשות מהם כלים, דכתיב לו יהיה. ערש"י ותוס') אף כל הקדשים כן.

מה מלואים מותריהן בשריפה ואין בעלי חיים במותריהן, אף כל מותריהן בשריפה ואין בע"ח במותריהן – שאם הקדיש בהמה נוספת לאחריות ונעשית מותר – אינה בשריפה.

מה שלמים מפגלים (את הנסכים. רש"י. ותוס' פרשו שהדם מפגל את הבשר) ומתפגלים, אף כל הקרבנות מפגלין ומתפגלין. (יש תנאים שדורשים זאת מדרשות אחרות).

ישנן הלכות נוספות הנלמדות מן ההקש הזה, שנתבארו במקומות אחרים – ע' לעיל ד: ז:

דף צח

קס. א. דם חטאת שנגע בבגד ולא נבלע בו – האם הבגד טעון כיבוס?

ב. האם דם ורוב שעל הבגד חוצצים בטבילתו?

א. רבא נסתפק בנגיעה ללא בליעה, שהותו דם חטאת מעל דם עולה (או דם חולין. רמב"ם) שעל הבגד. ופשוט שאינו טעון כיבוס מפני שאינו בלוע בתוך הבגד, וכיבוס תלוי בבליעה.

א. יש אומרים שרמי בר חמא (לעיל צג) חולק על כך. ויש דוחים.

ב. נראה שבכל אופן טעון הדם גרידה, כדין דם שעל כלים וכדו' (קרו אורה).

ב. דבר שאינו מקפיד עליו, כגון דם בבגד של טבח, ורוב (-) שומן, חלב או שעוה) אצל מוכר רב – אינו חוצץ. שאר כל אדם המקפיד עליו – חוצץ.

נסתפק רבא בטבח שהוא גם מוכר רב, ובבגדו גם דם וגם רבב, האם על שנים מקפיד אם לאו. ועלה ב'תיקו'.

א. היה טמא בטומאה דאוריתא – צריך לחזור ולטבול. בטומאה דרבנן, בשעת הדחק אין צריך לחזור ולטבול (עפ"י מאירי מקואות פ"ט).